

ISO – Leerrechtenplan: *Een stimulans tot ontwikkeling*

Reactie op de beleidsbrief 'Financiering in het Hoger Onderwijs'

Utrecht, maart 2005

Interstedelijk Studenten Overleg

Bemuurde Weerd o.z. 1, 3514 AN Utrecht, 030-230 26 66

www.iso.nl, iso@iso.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Leerrechtenstelsel: C+2 (+X)	4
	2.1 De keuze voor leerrechten	4
	2.2 Leerrechten per half jaar	5
	2.3 Leerrechten gedurende C+2 (+X).....	5
	2.4 Leven Lang Leren	6
3.	De rol van de instelling	7
	3.1 Voorwaarden voor compensatie.....	7
	3.2 Koppeling compensatie leerrechten en uitkering beurzen	7
	3.3 De mate van de compensatie	8
	3.4 Het budget.....	8
4.	Voorwaarden voor de overheid	9
	4.1 Voorwaarden voor een werkbaar en goed geïmplementeerd leerrechtensysteem.....	9
5.	Conclusie	10
 Bijlagen		
Bijlage 1:	Het voorstel in schema.....	11

1. Inleiding

Het kabinet heeft de ambitie Nederland tot een kenniseconomie te maken. Zo moet Nederland gaan concurreren met de rest van de wereld op kennis. Wil je daarin slagen, dan moet je investeren in de opleiding van hoger opgeleiden en hen de ruimte te geven goede en gedegen keuzes te maken. Belangrijk hierbij is dat de student zelf centraal staat.

Zo moet een student altijd kunnen studeren. Daarnaast moet een student te allen tijde betaalbaar kunnen studeren. Daar heeft hij immers recht op. Hoger Onderwijs is duur, maar noodzakelijk en heeft dan ook een goed doordacht bekostigingsstelsel nodig om elke student de mogelijkheid te geven te studeren.

Daartoe heeft het Ministerie van OC&W een leerrechtenstelsel voorgesteld waarbij de student het recht krijgt op bekostigd onderwijs tegen wettelijk collegegeld. Het stelsel dat het ministerie voorstelt geeft echter niet elke student de mogelijkheid te studeren; na C+1½, dat wil zeggen na de studie – bachelor en master - met een uitloop tot 1½ jaar, houdt de bekostiging vanuit de overheid op. Dit is voor het ISO te minimaal en vandaar dat het ISO met een andere, uitgebreidere invulling van de leerrechten komt.

Het Ministerie heeft het idee met dit plan de *begeistering* onder studenten te vergroten. Een Duitse term, die multi-interpretabel is, maar vooral betekent dat studenten bevlogen en gemotiveerd raken door de studie die ze volgen. De plannen, zoals ze er momenteel liggen, stimuleren echter helemaal geen *bevlogenheid* in het onderwijs. Zo krijgt een student in de voorstellen maar anderhalf jaar uitloop op de studie (bachelor en master). Deze anderhalf jaar zijn verre van toereikend om een student de kans te geven zich te ontwikkelen en ontplooiën in zijn of haar studieperiode. De beperkte voorstellen werken juist risicomijdend gedrag van studenten in de hand, waarbij meer dan de helft van de student al snel genoeg zal nemen met een lager cijfer, of geen extra functies op zich neemt omdat er anders vertraging opgelopen wordt. Bestuursfuncties, medezeggenschapsraden en politieke activiteiten laten studenten daardoor massaal links liggen¹. Daarnaast blijkt uit onderzoek¹ dat één op de vijf studenten zijn of haar studie zal stoppen wanneer de plannen van het Ministerie doorgevoerd worden.

Het ISO streeft een hoogwaardig hoger onderwijs na en steunt ook de ambitie van het kabinet om een kenniseconomie te bewerkstelligen. Het ISO komt met een alternatief leerrechtenplan waarin de student centraal staat. In het voorstel dat voor u ligt krijgen studenten de ruimte hun studie af te ronden met een uitloop van 2 jaar. Daarnaast krijgt een bepaalde groep studenten de mogelijkheid leerrechtcompensatie aan te vragen; het betreft hier studenten die de dupe zijn van bepaalde omstandigheden en excellente, talentvolle of zich ontplooiende studenten. Het ISO is namelijk van mening dat elke talentvolle student de kans moet krijgen zijn of haar talenten te ontwikkelen en daarnaast nooit op studietijd gekort mag worden wanneer hij de dupe is van bepaalde omstandigheden.

Met het leerrechtensysteem zoals het ISO voorstelt krijgt elke student de kans zich te ontwikkelen en *die* hoger opgeleide te worden die kan werken en concurreren in en bijdragen aan een Nederlandse kenniseconomie.

¹ *Onderzoek naar de gevolgen voor studenten van de invoering nieuwe bekostigingsstelsel*, ISO december 2004. Uitgevoerd door NewCom Results & Consultancy.

2. Leerrechtenstelsel: C+2 (+X)

2.1 De keuze voor leerrechten

In het voorstel van het Ministerie komt de invoering van leerrechten neer op een *beperking* van leerrechten. Het ISO is daarop tegen, want het voorstel leidt tot een zogenaamde 'zesjescultuur' en vermijdt iedere vorm van verdieping.

Daarom stelt het ISO een ander bekostigingsstelsel voor. Een bekostigingsstelsel dat staat voor meer flexibiliteit, meer keuzevrijheid, dat hanteerbaar is in een vraaggestuurd hoger onderwijs en dat meer redeneert vanuit de student dan in het huidige stelsel het geval is. In vergelijking tot dit huidige stelsel worden met dit bekostigingsstelsel niet alleen de flexibiliteit en keuzevrijheid vergroot, maar passen leerrechten meer bij een Leven Lang Leren en stimuleert het juist de transparantie en de onderlinge vergelijkbaarheid tussen opleidingen en tussen instellingen. Bij zo'n bekostigingsstelsel passen leerrechten; in kleine eenheden zijn ze optimaal inzetbaar. Ideaal dus in een vraaggestuurd hoger onderwijs, waarbij de student centraal staat.

De mechaniek van leerrechten blijft in dit voorstel in grote lijnen gelijk aan het voorstel in de beleidsbrief van het Ministerie. Wanneer de student een leerrecht inzet krijgt de student recht op bekostigd hoger onderwijs in Nederland tegen betaling van het wettelijk collegegeld. Zo ontvangt de instelling bij inschrijving van de student het wettelijk collegegeld (€1.500,-) plus de overheidsbekostiging (ca. € 5.000,-).

Zodra de student door zijn leerrechten heen is, zal de overheid de instelling op geen enkele manier meer bekostigen en is de instelling vrij een ander bedrag aan collegegeld van de student te vragen: het instellingscollegegeld². Dit instellingscollegegeld krijgt een plafond toegekend dat wettelijk is vastgelegd. Dit moet volgens het ISO maximaal twee keer het wettelijk collegegeld zijn. Studenten maken aan het einde van hun studie vaak minder kosten doordat ze stage lopen, afstuderen en minder gebruik maken van onderwijsfaciliteiten. Daarbij wenst het ISO zo veel mogelijk individuele afgestemde hoogtes van het instellingscollegegeld, waarbij die niet hoger moet zijn dan twee keer het wettelijk collegegeld. Door dit plafond kan een instelling geen onbetaalbare collegegelden vragen en kan de lening (het collegegeldkrediet) die de student af kan sluiten dekkend zijn voor het instellingscollegegeld.

² NB. Niet te verwarren met de bekostiging richting instelling. De instelling krijgt alleen gedurende C bekostiging van de overheid, terwijl de student gedurende C+2(+X) leerrechten heeft en pas na deze leerrechten instellingscollegegeld gaat betalen. Overigens heeft de instelling recht op diplomabekostiging gedurende de gehele tijd dat de student studeert tegen wettelijk collegegeld, lees: leerrechten heeft.

2.2 *Leerrechten per half jaar*

Het Ministerie wil leerrechten van een jaar invoeren, het ISO wil daarentegen leerrechten inzetbaar per half jaar. Leerrechten kunnen de flexibiliteit en keuzevrijheid van de student vergroten mits ze inzetbaar zijn per halve jaren. Zo krijgt de student de mogelijkheid te switchen van instelling halverwege het jaar om bijvoorbeeld een minor of keuzevak aan een andere instelling te volgen, of om te besluiten een half jaar geen onderwijs te volgen omdat hij bezig is met andere activiteiten. Zo krijgt het hoger onderwijs de stimulans zo flexibel mogelijk ingericht te worden en heeft de student zeggenschap over de inrichting van zijn of haar studiejaar. Idealiter wordt het onderwijs in heel Nederland dan ook aangeboden in semesters.

2.3 *Leerrechten gedurende C+2 (+X)*

Het Ministerie wil studenten slechts 1,5 jaar de tijd geven boven de wettelijk bepaalde studieduur (C+1,5). Het ISO stelt dat elke student leerrechten moet krijgen gedurende C+2 (+X). In de onderstaande alinea's wordt dit toegelicht.³

C staat voor de officiële studieduur. Hieronder wordt verstaan een bachelor (drie jaar in het WO en vier jaar in het HBO), een master (het aantal studiejaar zoals dat in het CROHO is vastgelegd) en een schakeljaar (maximaal één studiejaar). Dit laatste geldt vooral voor HBO-studenten die over willen stappen naar het WO, of studenten die binnen het WO over willen stappen naar een master in een ander vakgebied en zich daarvoor moeten bijscholen.

+2 staat voor de uitloop in studiejaar waar de student recht op heeft⁴, waarbij de student net als tijdens **C** het wettelijk collegegeld betaalt. Reden hiervoor kunnen bijvoorbeeld zijn:

- 'Normale' studievertraging zoals het niet halen van vakken en tentamens
- Verkeerde studiekeuze
- Motivatieproblematiek
- Persoonlijke ontplooiing en ontwikkeling; hieronder wordt de omschakeling naar het studentenleven verstaan, het op kamers gaan, maar ook sociale ontwikkeling die in deze tijd van de studieloopbaan vaak plaatsvindt.

(+X) staat voor de extra leerrechten waar studenten aanspraak op kunnen maken wanneer zij aan specifieke voorwaarden voldoen.

Er zijn namelijk andere zaken naast de studie die heel wenselijk zijn voor de ontwikkeling van de student. Ook zijn er oorzaken aan te wijzen waardoor de student studievertraging oploopt, zonder dat zelf in de hand te hebben. Tot slot zijn er studenten die binnen de studie een extra uitdaging zoeken of een extra studie willen oppakken. Voor al deze gevallen strekken de toegekende leerrechten (**C+2**) niet

³ Zie ook bijlage 1 voor een schematisch overzicht van het leerrechtenstelsel.

⁴ Hierbij vragen wij wel speciale aandacht voor studenten met 2-jarige masters, dan wel studenten met intensieve en zware onderwijsprogramma's. Het betreft hier met name de technische en medische studies. Door de intensievere onderwijsprogramma's is bij deze groep studenten de kans op uitloop of vertraging vele malen groter.

ver genoeg. Studenten moeten de kans krijgen dit soort activiteiten te ondernemen zonder daarbij leerrechten te verliezen. In het andere geval wil je effecten van buitenaf waar de student geen invloed op heeft, niet de oorzaak laten zijn van een tekort aan leerrechten. Tot slot moet student met talent elke kans krijgen zich verder te ontwikkelen. Deze drie categorieën (Ontplooiing, Omstandigheden en Excellentie) worden hieronder nader toegelicht:

Ontplooiing

- Medezeggenschapfuncties
- Ondernemende studenten (het starten van een onderneming naast de studie)
- Bijdrage aan onderzoek
- Verblijf in het buitenland voor de studie
- Stage
- Bestuursfuncties (zowel lokaal als nationaal)
- Commissiewerk (vrijwilligerswerk voor kortere tijd)
- (Top) sport
- (Top) musici

Omstandigheden

- Persoonlijke omstandigheden (ziekte, zwangerschap, functiebeperking, overlijden van een naaste)
- Onstudeerbaarheid van de onderwijsprogramma's

Excellentie

- 2^e Studie
- Extra minor of extra keuzevakken

2.4 Leven Lang Leren

Wanneer de student wel binnen de tijd afstudeert en leerrechten over heeft, kan hij in de beleidsbrief van het ministerie nooit meer aanspraak maken op alle overgebleven leerrechten. Dit zou echter zonde zijn; een student kan namelijk altijd nog besluiten de studie later nogmaals op te pakken. Leerrechten moeten een heel leven lang in te zetten zijn. Het ISO vindt dan ook dat de student de mogelijkheid moet hebben de gehele hoeveelheid (overgebleven) leerrechten later alsnog in te zetten; ongeacht zijn leeftijd. Daarnaast mogen de overgebleven leerrechten naar keuze van de student zowel in de bachelor als in de master worden ingezet; onafhankelijk van de hoeveelheid overgebleven leerrechten. Dit stimuleert de student later nog een studie op te pakken of zich verder te specialiseren in het kader van een Leven Lang Leren. Dit ligt ook in lijn met het streven naar een kenniseconomie .

3. De rol van de instelling

3.1 Voorwaarden voor compensatie

Mits de student aan de in paragraaf 2.2 genoemde voorwaarden kan voldoen kan hij aanspraak maken op extra leerrechten. Dat betekent dat de student voor alle eerder genoemde voorwaarden geen aanspraak hoeft te maken op de leerrechten die alle studenten krijgen toegekend; de leerrechten gedurende C+2. De student kan compensatie aanvragen voor de tijd dat hij niet met de studie is bezig geweest, maar actief is geweest, dan wel 'uitgeschakeld' is geweest. De compensatie krijgt de student in maanden studieduur, in de vorm van een leerrecht, uitgekeerd tegen betaling van wettelijk collegegeld en dus niet voor het drie- of vierdubbele bedrag van het instellingscollegegeld.

Bij de aanvraag van de extra leerrechten moet de student wel kunnen aantonen dat hij daar daadwerkelijk recht op heeft. Voor de uitzonderingen genoemd onder *Ontplooiing* heeft de student een verklaring van de opleiding of van de organisatie waarvoor de student actief is geweest nodig. Bij de uitzonderingen genoemd onder *Excellentie* zal de student moeten kunnen aantonen dat hij in staat is en geschikt is een extra studie of extra vakken te volgen; bijvoorbeeld in de vorm van een verklaring van de studiebegeleider of een cijferlijst. Bij de uitzonderingen genoemd onder *Omstandigheden* heeft de student een verklaring van een dokter of een andere derde nodig. In het specifieke geval van onstudeerbaarheid zal de student dat in argumentatie⁵ moeten kunnen aantonen. Voor studenten in landelijke besturen geldt de regel dat zij compensatie aan kunnen vragen bij de universiteit waar zij op dat moment staan ingeschreven.

Studenten kunnen overigens voor meerdere gevallen aanvraag tot compensatie doen.

3.2 Koppeling compensatie leerrechten en uitkering beurzen

Op veel hoger onderwijsinstellingen bestaat al een beurzenstelsel waar studenten met een ziekte of handicap of studenten in de medezeggenschap aanspraak op kunnen maken. Op veel instellingen wordt dit 'afstudeersteun' genoemd; hierbij krijgt de student een bedrag voor elke maand die hij tekort komt bij het afstuderen.

Het ISO stelt voor dat dit systeem (verplicht) gekoppeld wordt aan de (+X) - regeling; waarbij de student (die daar recht op heeft) leerrechtcompensatie krijgt. Op deze wijze bewerkstellig je een heldere regeling die op elke hoger onderwijsinstelling geldt. Zo zullen ook de hoger onderwijsinstellingen die momenteel geen beurzensystematiek kennen⁶, verplicht gesteld worden dit wel aan de student aan te bieden.

Het uiteindelijke resultaat van deze maatregel is dat de student die onder de regeling valt in één keer, zonder al te veel moeite, leerrecht- en studiefinancieringscompensatie krijgt.

⁵ Bij voorkeur goedgekeurd door een derde als de geschillencommissie van de instelling o.i.d.

⁶ Momenteel zijn het met name de hogescholen die hier geen helder beleid op hebben.

3.3 *De mate van de compensatie*

De student krijgt de compensatie in maanden leerrecht uitgekeerd. De beurs die de student daarnaast eventueel krijgt, zal minimaal gelijkgesteld moeten worden aan het aantal maanden leerrecht die de student krijgt. Deze beurs zal ten minste de uitwonende beurs⁷ per maand bedragen.

De minimale mate en voorwaarden van compensatie in leerrechten moeten wettelijk worden vastgelegd. Ondanks het feit dat de minimale toekenningen van compensatie vastliggen, staat het de instelling vrij om eigen beleid op dit gebied te maken⁸; qua hoeveelheid compensatie, maar ook qua redenen voor compensatie. Overigens zal het wettelijk minimum altijd dekkend moeten zijn voor toekenning of uitkering. Zo zal een student die studeert aan een instelling die verder geen extra beleid voert op de (+X)-regeling nooit te weinig compensatie krijgen.

Het instellingsbeleid op de (+X)-regeling zal ter instemming voorgelegd moeten worden aan het studentdeel van het centrale medezeggenschapsorgaan.

3.4 *Het budget*

De instelling heeft budget voor deze leerrechten, doordat een deel van het macrobudget anders besteed wordt en daardoor rechtstreeks bij de instelling ter beschikking komt voor het uitkeren van deze extra en compenserende leerrechten.

Het bedrag dat beschikbaar is, is verschillend per instelling. Zo bepaalt het aantal ingeschreven studenten aan de instelling het bedrag. Dat bedrag wordt opgeteld bij de vaste voet, maar zal wel specifiek gemarkeerd worden voor het uitkeren van de compenserende leerrechten. In principe moet dit bedrag elk jaar voldoende zijn voor het uitkeren van leerrechten aan alle gerechtigden. Toch kan het onverhoopt zo zijn dat het begrote bedrag niet ver genoeg strekt. In het uiterste geval zullen de extra leerrechten voor de studenten onder de noemers *Excellentie* en *Ontplooiing* als eerste wegvallen; een instelling moet altijd de studenten die de dupe geworden zijn van *Omstandigheden* kunnen blijven compenseren.

⁷ Ca. € 220,- per maand. Gelijkgesteld aan de studiefinanciering.

⁸ De instelling kan zelf beleid maken voor studenten die bijvoorbeeld fulltime een bestuurs-/ medezeggenschapsfunctie uitoefenen en daardoor geen gebruik maken van de onderwijsfaciliteiten.

4. Voorwaarden voor de overheid

4.1 *Voorwaarden voor een werkbaar en goed geïmplementeerd leerrechtensysteem*

Met de invoering van een leerrechtensysteem veranderen natuurlijk niet direct het onderwijs, de cultuur en de kwaliteit. Studenten en instellingen werken straks met leerrechten waarbij kwaliteit- en cultuurveranderingen zullen en moeten plaatsvinden. Maar ook de overheid blijft een speler met verantwoordelijkheden. Daarom houdt de verantwoordelijkheid van de overheid niet op bij het invoeren van leerrechten op hogescholen en universiteiten. De overheid moet juist zorg dragen voor een goede implementatie en zal de cultuurverandering binnen de universiteiten en hogescholen moeten bevorderen. Onderstaande aspecten zijn daarbij essentieel.

Leren omgaan met leerrechten

Wil de werkbaarheid van leerrechten tot zijn recht komen, dan zal men de studenten goed moeten voorlichten en begeleiden. De overheid zal dus gericht moeten aansturen op een goede informatievoorziening aan studenten, waarin ook de flexibiliteit van het inzetten van leerrechten tot uitdrukking komt. Een systeem waarbij bijvoorbeeld ook voorlichting plaats vindt over kleinere studie-eenheden dan een hele opleiding.

Daarnaast moeten studenten ook leren *werken* met leerrechten. Bij leerrechten hoort (bewust) kiezen. Het formuleren van een vraag als 'Wat wil ik als student nu echt?', of 'Waar liggen mijn interesses en welke vakken wil ik dus volgen?' zorgen er voor dat studenten hun leerrecht optimaal kunnen inzetten. Dit leren ze pas als ze gestimuleerd worden zulke vragen te stellen en de mogelijkheid hebben zich goed te laten voorlichten. Begeleiding en 'scholing' van studenten in met name de eerste jaren van hun opleiding moeten hierbij helpen. De overheid moet er (in)direct op toe zien dat dergelijke begeleiding goed wordt gegeven.

Wederzijdse acceptatie van genoten onderwijs

Een ander aspect is de landelijke acceptatie van studenten die onderwijs genoten hebben aan een andere instelling. Als we willen dat studenten daadwerkelijk een keer een aantal vakken gaan volgen op een andere opleiding, of instelling, dan moeten de studiepunten geaccepteerd en erkend worden. Dit maakt de inzetbaarheid van leerrechten echt functioneel en flexibel. Tilburgse studenten die een jaar Economie studeren in Groningen, moeten zonder studievertraging weer door kunnen studeren aan de Universiteit van Tilburg. De overheid moet dit niet over laten aan instellingen en er op hopen dat het wel goed komt, maar de overheid moet juist bewust aansturen op deze onderlinge acceptatie.

Kwaliteitswaarborg

Tot slot blijft het de taak van de overheid om toe te zien op de kwaliteit en transparantie van het onderwijs. Juist in een flexibel systeem moet de student het gevoel hebben te kunnen vertrouwen op de kwaliteit van het onderwijs op de instellingen. Daarnaast moeten de hierboven genoemde voorlichting- en begeleidingfaciliteiten bijdragen aan de kwaliteit van een hoger onderwijs dat draait op leerrechten.

5. Conclusie

'De studententijd, de tijd van je leven!' Het is een veelgehoorde uitspraak door de ouderen onder ons; zij die jaren geleden zelf hebben gestudeerd. Het is ook niet zo gek dat je deze uitspraak veel gehoord is. Immers, de studententijd is ook de tijd van je leven, althans, dat zou het moeten zijn. Niet alleen omdat het studentenleven gepaard gaat met feesten. Zeker niet, maar juist omdat het de tijd van het leven is waarin een individu zich ontwikkelt. Een individu dat zich ontwikkelt naar een persoon die volwassen is, geschoold is en iets kan betekenen voor de maatschappij. Dat betekent dat de studietijd een periode van vrijheid, maar ook verdieping, van ontdekken en leren kennen, van verzelfstandiging, een eigen mening hebben en vaardigheden opdoen is.

Niet alle kennis die je later gebruikt doe je echter op in de collegezaal. Heel veel kennis en vaardigheden zal je moeten leren in de praktijk. Niets is nuttiger dan dat tijdens je studie te doen; het is een belangrijk onderdeel van het leer- en ontwikkelproces en kan het enthousiasme of de bevoegenheid voor de studie stimuleren.

Echter, in de voorstellen van het ministerie is er geen ruimte meer voor dat ene stapje harder, of voor die ene tegenvaller waar je niets aan kan doen. Binnen de cursustijd studeren met anderhalf jaar uitloop, zoals het Ministerie voorstelt, is voor veel studenten niet genoeg. Zij hebben extra tijd nodig. Niet alleen voor de studie, maar juist ook voor de ontwikkeling, ontplooiing en een eventuele tegenslag. Feit is, dat de student die meer ervaring heeft opgedaan náást de studie, tijdens de studietijd, in de toekomst deel zal uitmaken van de motor achter of deelnemer van de kenniseconomie. Het ministerie acht het echter noodzakelijk alleen nog individuen op te leiden die kunnen leren en keurig binnen de lijntjes kunnen kleuren. Wat ze uit het oog verliezen is dat een (extra) investering in een zich ontwikkelend individu zich dubbel en dwars terug verdient voor de maatschappij.

Vanuit deze optiek wil het ISO pleiten voor het systeem waar de zich ontplooiende student, de excellente en talentvolle student en de student die het niet altijd mee zit, allemáál de ruimte krijgen om te studeren en uit te groeien tot talentvolle individuen die bevoegen zijn in wat ze doen. Dat betekent studeren in de breedste zin van het woord, immers, het is dé ontwikkelingsfase van het leven. Om dat studeren mogelijk te maken komt het ISO met een bekostigingssysteem van $C+2(+X)$, waarbij $(+X)$ staat voor de tijd die de student gecompenseerd krijgt voor de ontwikkel- en leerpraktijken anders dan de pure studie. Op deze manier rem je de student die tijdens de studie vooral bezig is met feesten af, en stimuleer je studenten die daarvoor in zijn en het talent hebben het beste uit hun studietijd te halen, zonder dat ze daarbij de bevoegenheid voor de studie verliezen. Daarnaast stimuleer je meer zelfkennis, studenten zullen bewustere (studie)keuzes maken. Uiteindelijk zijn dát de individuen waarvan je het als overheid van een kenniseconomie moet hebben.

Zo moet het studentenleven met dit voorstel weer een ontwikkelingsfase worden waar de student van nu over een paar jaar op terugkijkt en kan zeggen *'Mijn studententijd? Dat was de tijd van mijn leven!'*

Bijlage 1:

Het voorstel in schema

LR	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bachelor ▪ (Schakeljaar) ▪ Master 	C
----	---	---

LR	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Studievertraging ▪ Een verkeerde studiekeuze ▪ Motivatieproblematiek ▪ Persoonlijke ontplooiing en ontwikkeling/ studentenleven 	+ 2
----	--	-----

(LR)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontplooiing (Medezeggenschapfuncties, Ondernemende studenten, Bijdrage aan onderzoek, Verblijf in het buitenland voor studie, Stage, Commissiewerk, Sport, Musici, Bestuursfuncties) ▪ Excellentie (2^e studie of extra minor) ▪ Omstandigheden (Ziekte, Zwangerschap, Functiebeperking of Overlijden van een naaste, Onstudeerbaarheid van de onderwijsprogramma's) 	+ X
------	---	-----

LR	<p><i>Leerrecht waar de student in ieder geval recht op heeft (in halve studiejaar). Het aantal leerrechten is afhankelijk van de wettelijke cursusduur en het volgen van een schakeljaar. De student heeft dus recht op meer leerrechten door bijvoorbeeld een studie medicijnen of een technische studie. Ook heeft de student altijd recht op meer leerrechten indien de student een schakeljaar volgt.</i></p>
----	--

LR	<p><i>Voor twee jaren leerrechten waar een student in ieder geval recht op heeft boven op de cursusduur.</i></p>
----	--

(LR)	<p><i>Leerrecht waar de student eventueel recht op heeft door de (+ X) – regeling (in maanden).</i></p>
------	---